

میزان و ابعاد اعتماد اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران^۱

سمیه تاجیک اسماعیلی، استادیار و عضو هیئت علمی گروه ارتباطات اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق (قیامدشت)
s.t.esmaeili@gmail.com

تاریخ دریافت مقاله: دی ۹۳ تاریخ پذیرش نهایی: اسفند ۹۳

چکیده

«اعتماد اجتماعی» و تبیین ابعاد و میزان آن و تفاوت در سطوح مختلف «اعتماد» در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی موضوع اصلی پژوهش حاضر است. اهمیت انجام این پژوهش از این نقطه نظر ناشی می‌شود که شرایط امروزی دانشگاه‌های ایران و بیش از چهار میلیون دانشجو موسسات عالی آموزشی و با توجه به وجود آمدن شاخصه‌هایی چون توسعه مراکز دانشگاهی، گسترش شهرنشینی، ایجاد عرصه‌های جدید اشتغال، حضور دانشجویان روستایی در دانشگاه‌های شهری، تغییرات جمعیتی شدید، دگرگونی ساختار طبقاتی و نیز تغییرات اقتصادی- اجتماعی وسیع و در نتیجه افزایش فزاینده تعامل با افرادی خارج از محورهای خویشاوندی و نظایر آن، نیاز به سنجش اعتماد اجتماعی در سطوح و ابعاد گوناگون را دارای اهمیت دو چندان می‌نماید. جامعه آماری پژوهش عبارت است از کلیه دانشجویان زن و مرد دانشگاه آزاد تهران که در نهایت ۳۸۵ دانشجوی زن و مرد دانشگاه آزاد اسلامی به عنوان جامعه نمونه انتخاب گردید. در این پژوهش جهت خلاصه کردن، توصیف و نمایش اطلاعات از جداول توزیع فراوانی، شاخص‌های توصیفی (مانند میانگین، انحراف استاندارد، کمترین و بیشترین نمره) و ... استفاده شد. علاوه بر آن، جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش از آزمون t مستقل استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داد که میزان اعتماد اجتماعی در میان کل دانشجویان تقریباً بالا و در حد مطلوب بوده است. هم‌چنین عدم تفاوت معنی دار میان دختران و پسران دانشجو - در مقایسه با تحقیقات پیشین که همگی میان این دو گروه آزمودنی، تفاوت نشان داده و میزان اعتماد اجتماعی را در تقریباً در سطح پایینی نشان می‌دهند - این نکته را مورد تاکید قرار می‌دهد که جامعه جوان ایرانی در حال حاضر نسبت به گذشته معتمدانه‌تر به روابط اجتماعی و میان فردی و گروهی نگریسته و اعتماد بیشتری به ساختارهای گوناگون در حوزه‌های روحی- روانی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی جامعه ایران ابراز می‌دارد.

واژگان کلیدی

اعتماد، اعتماد اجتماعی، دانشجویان، دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی، جامعه ایران.

۱. این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان سنجش میزان و ابعاد اعتماد اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران است که به سفارش دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق به اجرا در آمده است.

مقدمه

گیرند تا از زندگی قابل پیش‌بینی و قابل کنترل بهره‌مند شوند. (مسمر^۶، ۲۰۰۲)

در حوزه جامعه‌شناسی، اعتماد به‌عنوان ویژگی روابط اجتماعی یا ویژگی نظام اجتماعی مفهوم‌سازی می‌شود. این دیدگاه بر خلاف دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی به زمینه‌های اجتماعی تأکید می‌کند. در این دیدگاه اعتماد بیشتر به‌عنوان یک ویژگی جمعی مورد توجه قرار می‌گیرد و بنابراین برای محصولات نهادی جامعه قابل کاربرد است. (میس‌تال^۷، ۱۹۹۶؛ به نقل از کافی، ۱۳۸۰)

از اعتماد تعاریف متعددی شده است و همین تعاریف متنوع نشان می‌دهد که اعتماد پدیده‌های پویا است که به کنش متقابل و عامل‌های مختلفی است که می‌تواند در ساخت طرحی از اعتماد موثر باشد.

در جهان مدرن امروز، اعتماد بر مبناهایی استوار شده که با دوران پیش از مدرن اساساً تفاوت دارد. در دوره‌های پیش از مدرن، اعتماد بر حسب زمینه‌های محلی مشخص می‌شده است. گیدنز^۸ معتقد است که چهار زمینه محلی اعتماد بر فرهنگ‌های پیش از مدرن تسلط دارند:

۱- **نظام خویشاوندی:** وابستگی خویشاوندی، به‌رغم کشمکش‌های اضطراب برانگیز آن، شبکه‌ای از پیوندهای اجتماعی اعتماد‌پذیر را فراهم می‌سازد؛

۲- **اجتماع محلی:** در بیشتر محیط‌های پیش از مدرن، محیط محلی جایگاه رشته‌های روابط اجتماعی در هم بافته است که پهنه مکانی محدود آن مایه استحکام این روابط می‌شود؛

۳- **اعتماد، نفوذ کیهان‌شناسی مذهبی است:** کیهان‌شناسی مذهبی تفسیرهای اخلاقی و عملی در زندگی اجتماعی و عملی و نیز جهان طبیعی به‌دست می‌دهد که برای مؤمنان محیط امنی را ارائه می‌کند. مهم‌ترین کارکرد باورهای مذهبی این است که معمولاً به تجربه رویدادها و موقعیت‌ها اعتماد تزریق می‌کنند.

۴- **عمده روابط اعتماد در فرهنگ‌های پیش از مدرن، خود سنت است.** سنت به‌شیوه بنیادی در امنیت

اعتماد اجتماعی^۲ از جمله مفاهیمی است که در چند دهه اخیر با چشم‌انداز خاصی مطرح شده است، به‌طوری که اندیشمندان متعددی از جمله اوچی، اعتماد اجتماعی را کلید موفقیت سازمانی دانسته‌اند و در تأیید آن اوسلانر^۳، از آن به‌عنوان تسهیل‌گر روابط انسانی یاد کرده است. (پورمحمدی، ۱۳۷۸؛ عباس زاده، ۱۳۸۳) به‌عبارتی، اعتماد اجتماعی به مثابه یک مفهوم یا کنش اجتماعی در تعامل مستقیم با مفاهیم یا رفتارهای اجتماعی دیگر است.

بیان مسئله

به‌طورکلی در قلمرو روان‌شناسی، زندگی با اعتماد آغاز می‌شود که بستر مهرورزی و موجبات رشد و انسجام آن را فراهم می‌آورد. در روان‌شناسی، اعتماد یعنی باور و اتکاء به کسی که بر اساس آن چه از او انتظار می‌رود، عمل می‌کند. روانکا و نام‌دار اریک اریکسون، اعتماد را مبنای اساسی هرگونه رابطه شخصی می‌داند و شکل‌گیری و رشد اعتماد را یکی از عوامل اصلی در انطباق و سازگاری و ایجاد شخصیت سالم به‌شمار می‌آورد. (کیل و کاوانا^۴، ۱۹۹۶) اریکسون هم‌چنین معتقد است چگونگی شکل‌گیری یا عدم شکل‌گیری اعتماد، نخستین بحران موجود در رشد انسانی است. از نظر او در تقابل میان اعتماد و بی‌اعتمادی، دنیای بعدی انسان ساخته می‌شود. (روزنتال، گارنی و مور^۵، ۱۹۸۱) اصولاً کسانی که سطح اعتماد در آن‌ها پایین است و یا دستخوش بی‌اعتمادی هستند، نسبت به افرادی که از اعتماد بالاتری بهره‌مندند، استرس بیشتری را تجربه می‌کنند و از تشویش جسمانی و احساسی بیشتری رنج می‌برند. (کارن، ۱۹۹۴) اعتماد می‌تواند به امنیت بیانجامد. مزلو معتقد است بزرگسالانی که به لحاظ هیجانی سالم هستند، معمولاً نیازهای ایمنی خود را ارضا کرده‌اند، (مزلو، ۲۰۰۳) اما امکان دارد که این نیازها هنوز بر رفتار آن‌ها تأثیر داشته باشند. برای همین، افراد سعی می‌کنند راه‌های پیشگیری از عدم امنیت را به‌کار

2 - social trust

3 - Uslaner

4 - Kail & Cavanaugh

5 - Rosenthal, Gurney & Moore

6 - Messmer

7 - Mistal

8 - Giddnes

وجودی انسان دخیل است، چرا که اعتقاد به تداوم گذشته، حال و آینده را حفظ می‌کند. (گیدنز، ترجمه ثلاثی، ۱۳۷۷)

در کل، اعتماد اجتماعی یکی از ابعاد بسیار مهم زندگی بشری را تشکیل می‌دهد، به طوری که بشر امروز بدون اعتماد اجتماعی تا حد زیادی قادر به حیات اجتماعی نیست. بنابراین، حیات اجتماعی زمانی بقا و تداوم می‌یابد که حداقل یکی از پیش فرض‌های اساسی آن (اعتماد اجتماعی) برقرار باشد. در جامعه کنونی نیز پیشرفت و ترقی زمانی میسر خواهد بود که در تعاملات اجتماعی افراد، اعتماد متقابل برقرار باشد. در واقع، اعتماد باعث تداوم کنش اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی می‌شود و بدون آن هیچ کنش متقابل مطمئنی صورت نمی‌گیرد. (اینگلهارت، ترجمه وتر، ۱۳۷۳)

هم‌چنین، اعتماد اجتماعی از جمله پدیده‌های اجتماعی است که در روابط و تعاملات انسانی نقش حیاتی ایفا می‌کند. از سطح خرد (خانواده) گرفته تا سطح کلان (جامعه) و حتی در ساخت‌های فراتر از آن (جهانی) اعتماد اجتماعی پدیده‌ای است که تسهیل‌گر روابط انسانی است. (پورمحمدی، ۱۳۷۸)

از دیدگاه جلبی (۱۳۷۵)، اعتماد ریشه در وابستگی عاطفی دارد. به اعتقاد او، هرگاه عواطف مثبت امکان رشد داشته باشند و بتوانند بین افراد جریان پیدا کنند، اعتماد ایجاد و تقویت می‌شود. بررسی ادبیات مربوط به اعتماد اجتماعی نشان می‌دهد که از دیدگاه‌های مختلف روان‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناختی و معرفت‌شناختی به آن پرداخته شده است. در حوزه روان‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی، اعتماد به‌عنوان ویژگی فردی مطرح می‌شود، بر احساسات، عواطف و ارزش‌های فردی تأکید می‌کند (کافی، ۱۳۸۰) و در بررسی آن نظریه‌های شخصیت و متغیرهای فردی مورد توجه قرار می‌گیرد. بر اساس این دیدگاه، اعتماد با مفاهیمی چون صداقت، تمایلات همکاری جویانه، اطمینان، صراحت و اعتماد به یک‌دیگر ارتباط نزدیکی دارد. بر اساس دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی، اعتماد نوعی احساس فردی نسبت به امری است که مورد تأیید می‌باشد. به این ترتیب، اعتماد را می‌توان نگرشی مثبت نسبت به فرد یا امری خارجی دانست. اعتماد مبین نوع ارزیابی ما از پدیده‌ای است که با آن مواجه هستیم و همواره مثبت است. در مباحث روان‌شناسی اجتماعی

و مناسبات فرد و جامعه، اعتماد در سطح افراد نسبت به افراد دیگر یا پدیده‌های بیرونی سنجیده می‌شود. پس اعتماد نسبت به چیزی یا کسی است، لذا اعتماد یک فرآیند است که یک بُعد آن اعتماد اجتماعی و بُعد دیگر آن اعتماد فردی است و بر این اساس از اعتمادکننده و اعتمادشونده صحبت می‌شود. (محسنی تبریزی، ۱۳۸۰) یکی از مدافعان این دیدگاه جانسون است. وی مانند کلمن^{۱۰} در یک رابطه مبتنی بر اعتماد، دو عنصر اعتمادکننده و اعتمادشونده را در نظر می‌گیرد که در صورت وجود اعتماد، کنش‌گران دارای صداقت، اطمینان، همکاری با یکدیگر و اعتماد به همدیگر می‌باشند. (کافی، ۱۳۸۰) در مکتب روان‌شناختی استدلال می‌شود که اعتماد اساساً یک خصوصیت شخصی است و با ویژگی‌های فردی، خواه به صورت یک خصلت مرکزی شخصیتی یا خصوصیات اجتماعی و جمعیت‌شناختی از قبیل طبقه، درآمد، سن و جنس مرتبط است. (دلپهی و کنت^{۱۱}، ۲۰۰۲)

پژوهش‌گرانی نظیر پاتنام، کلاوس اوفه و سلیگمن^{۱۲} اعتماد را به‌عنوان کُنشی معنی‌دار در شبکه‌های اجتماعی می‌بینند که اساس بسیاری از مفاهیم جمعی است. (کمالی، ۱۳۸۲) این محققان برای اعتماد ابعاد و گویه‌های متعددی ذکر کرده‌اند. در این‌جا با توجه به تعاریف و گونه‌شناسی ارائه شده می‌توان اعتماد اجتماعی را چنین تعریف کرد: «اعتماد اجتماعی عبارت است از درجه‌ای از شناخت و اطمینان نسبت به غیر (از نظر شخصیت، جایگاه، نقش اجتماعی و ...) که زمینه‌ساز رابطه متقابل اجتماعی آسان‌تر، سریع‌تر، بی‌پیرایه‌تر و هدفمندتر است. این غیر می‌تواند یک فرد، نهاد، ساختار یا حتی یک امر انتزاعی باشد» (تاج‌بخش، ۱۳۸۳)

کلمن در پژوهشی به تأثیر اعتماد در افزایش سرمایه اجتماعی و به بیان ساده‌تر، به‌عنوان تسهیل‌گر کنش‌های اجتماعی توجه کرده است. او اعتماد و سرمایه اجتماعی را عامل مؤثری در توفیق برنامه‌ها و تلاش‌های معطوف به توسعه و رشد اقتصادی می‌داند. (کلمن، ترجمه صبوری، ۱۳۷۷) زیمل با طرح مبادله و بیان منافع موجود در پس آن، اعتماد را یکی از مهم‌ترین ضرورت‌های مبادله قلمداد کرده است. به اعتقاد او بدون اعتماد عمومی افراد به یک‌دیگر، جامعه تجزیه می‌شود. ویر

10 - Colman
11 - Delihey & Kenneth
12 - Putnam, Claws Ofeh & Seligman

9 - Inghelhart

اعتماد اجتماعی هسته مرکزی بسیاری از مفاهیم کاربردی موجود در نظریه‌های علوم اجتماعی است که برای تبیین فرآیندهای زندگی روزمره از جمله رضایت از زندگی، خرسندی، خوش‌بینی، بهزیستی، تندرستی، رونق اقتصادی، آموزش، رفاه، مشارکت، جامعه مدنی، دموکراسی، مردم‌سالاری و در نهایت تولید علمی به کار گرفته می‌شود. در ضمن، اعتماد اجتماعی یکی از اجزاء اصلی سرمایه‌های اجتماعی است و معمولاً آن را به منزله یکی از شاخص‌های کلیدی بررسی سرمایه‌های اجتماعی به کار می‌برند؛ حتی در مواقعی می‌توان گفت که بهترین یا تنهاترین شاخص بررسی سرمایه‌های اجتماعی است. (دلیهی^{۱۵}، ۲۰۰۳)

از ویژگی‌های فکری و نهادی جامعه مدرن، بالا رفتن سطح تحصیلات و گسترش هر چه بیشتر موسسات آموزش عالی و دانشجویان است. این گسترش هم تاثیرگذار بر کارکردهای اجتماعی مفهوم اعتماد است و نیز خود نیازمند بسط اعتماد در سطوح مختلف آموزشی - از اعتماد متقابل دانشجویان به یکدیگر، اعتماد نسبت به جنس مخالف (جنسی)، اعتماد به اساتید و متولیان آموزش و اعتماد به مدیریت دانشگاه است. شرایط امروزی دانشگاه‌های ایران و چهار میلیون و ۱۰۰ هزار نفر دانشجو موسسات عالی آموزشی - طبق آخرین آمار وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری - یعنی با توجه به وجود آمدن شاخصه‌هایی چون توسعه مراکز دانشگاهی، گسترش شهرنشینی، ایجاد عرصه‌های جدید اشتغال، حضور دانشجویان روستایی در دانشگاه‌های شهری از، تغییرات جمعیتی شدید، دگرگونی ساختار طبقاتی و نیز تغییرات اقتصادی - اجتماعی وسیع و در نتیجه افزایش فزاینده تعامل با افرادی خارج از محوره‌های خویشاوندی و نظایر آن، نیاز به اعتماد اجتماعی را در سطوح و ابعاد وسیع‌تری جدی ساخته است.

با توجه به موارد ذکر شده و از آن‌جا که اعتماد اجتماعی در دانشجویان کمتر مورد بررسی قرار گرفته است، مقاله حاضر به بررسی اعتماد اجتماعی و ابعاد آن در دانشجویان دانشگاه آزاد تهران می‌پردازد. پژوهش در دو بعد از ابعاد تحلیلی اعتماد اجتماعی - خرد و میانه - در سه شاخصه «اعتماد جنسی» - در سطح خرد - و «اعتماد نسلی» و «اعتماد سازمانی»

ضمن تأکید بر کنش اجتماعی، اعتماد را هم‌چون ارزشی می‌داند که در لایه‌های پسین کنش‌ها قرار دارد و می‌تواند به کمک منافع عمل‌گرایانه ایجاد و مستحکم شود. (عباس زاده، ۱۳۸۳) جاسون در نظریه خود با تغییر و تحول مداوم مؤلفه اعتماد و عناصری نظیر مقبولیت اجتماعی، مواردی چون پذیرش متقابل، سهم کردن دیگران در ایده‌ها و ... را از شاخص‌های عمده اعتماد اجتماعی برشمرده است. (کافی، ۱۳۷۵) لوهمان^{۱۳} در باب کارکرد اعتماد معتقد است که نبود اعتماد در جامعه مشکل‌آفرین است. تأکید او بر این است که افراد باید به‌طور ارادی و به مقتضای زمان و ضرورت به دیگران اعتماد کنند. بنابراین، از منظر لوهمان اعتماد یک ساز و کار اجتماعی است که در آن انتظارات، اعمال و رفتار انسانها هدایت و تنظیم می‌شود. (گیدنز، ترجمه ثلاثی، ۱۳۷۷) پاتنام (۱۹۹۳) نیز اعتماد را پیش شرط مشارکت مدنی و توسعه مشارکتی در جامعه می‌داند. امری که در نظر او یکی از بنیان‌های سرمایه اجتماعی در جامعه است. اوسلاتر (۲۰۰۰) معتقد است که اعتماد، گرایشی است مبتنی بر یادگیری که در ابتدای کودکی شکل گرفته و حتی در زندگی آینده افراد نیز اثرگذار است. این روند، به‌صورت تدریجی و تحت تأثیر تجربیات دوران کودکی، برای همیشه ماندگار می‌شود. اورن (۱۹۹۷) و وایتلی (۱۹۹۹) معتقدند که اعتماد، گرایشی است برای جامعه‌پذیری که نه تنها تحت تأثیر شخصیت درونی افراد و تجربیات آغازین آن‌ها، بلکه تحت تأثیر انعکاسات اعمال سایرین در روابط متقابل چهره به چهره و محصولی از تجارب زندگی دوران بزرگسالی افراد است. چلیبی (۱۳۷۵) نیز با طرح تعاملات اظهاری و ابرازی و بیان تفاوت‌های آن‌ها تلاش کرده است روابط ابرازی را با روابط اظهاری ترکیب کرده و از این طریق اعتماد بین شخصی را تقویت کند. گفته می‌شود که اعتماد اجتماعی حتی بر رشد شتابان اقتصادی، افزایش بازده رونق اقتصادی، فراهم کردن سود عمومی، ایجاد هم‌بستگی اجتماعی و همکاری، هماهنگی، رضایت از سطح زندگی، ثبات دموکراسی و توسعه و حتی تندرستی و افزایش امید به زندگی نیز اثرگذار است. (نیوتن^{۱۴}، ۲۰۰۲)

13 - Lohman

14 - Newton

- در سطح میانی- به بررسی میزان اعتماد اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی پرداخته است.

پژوهش حاضر به منظور پاسخگویی به سئوالات ذیل طراحی و اجرا شده است:

۱. آیا بین میزان اعتماد اجتماعی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تفاوت وجود دارد؟

۲. آیا بین میزان و ابعاد اعتماد اجتماعی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تفاوت وجود دارد؟

طرح پژوهش

طرح پژوهش حاضر علی-مقایسه‌ای است.

جامعه آماری پژوهش و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش عبارت است از کلیه دانشجویان زن و مرد دانشگاه آزاد تهران. روش نمونه‌گیری پژوهش، خوشه‌ای چندمرحله‌ای بود؛ بدین ترتیب که ابتدا آخرین آمار دانشجویان واحدهای دانشگاه آزاد شهر تهران سال تحصیلی ۹۱-۹۲ از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری دریافت شد (۶۸۹۲۳۵ نفر) و سپس از میان کلیه واحدهای دانشگاه آزاد شهر تهران چند واحد به طور تصادفی انتخاب و از کلیه دانشجویان هر واحد، دانشجویان گروه‌های تحصیلی علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی و دامپزشکی و هنر به تصادف و به اندازه نمونه موردنظر انتخاب شدند.

حجم نمونه

نمونه پژوهش عبارت است از ۳۸۵ دانشجوی زن و مرد دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران. با توجه به تعداد کل دانشجویان دانشگاه آزاد در این گروه‌های تحصیلی و در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد که مجموعاً (بر اساس آمار سال تحصیلی ۹۱-۹۰) در حدود ۲۱۵۵۱۵ نفر را شامل می‌شود، بر اساس جدول مورگان و با احتیاط نسبت به افت احتمالی نمونه، این حجم نمونه انتخاب شده است.

ابزار پژوهش

ابزار اندازه‌گیری این پژوهش پرسش‌نامه اعتماد اجتماعی صفاری‌نیا و شریف (۱۳۸۹) می‌باشد که دارای ویژگی‌های زیر است:

پرسشنامه اعتماد اجتماعی صفاری‌نیا و شریف (۱۳۸۹) پرسشنامه اعتماد اجتماعی توسط صفاری‌نیا و شریف (۱۳۸۹) بر اساس نظریه جانسون (۱۹۹۳) که مشتمل بر پنج شاخص صداقت، صراحت، تمایلات همکاری جویانه، اطمینان و اعتماد کردن می‌باشد، طراحی شده است. پرسشنامه مذکور پس از ساخته شدن، از نظر مفهومی و دقت به کارگیری کلمات معادل و جمله‌بندی مناسب توسط چند تن از متخصصان روان‌شناسی مورد مقایسه و بازبینی قرار گرفته است. برای رفع نواقص و ابهامات مفهومی و رسیدن به ترکیب‌بندی سلیس و کم‌نقص‌تر، پرسشنامه توسط گروهی از دانشجویان تکمیل و از آنان خواسته شده تا نظرات خود و کلمات و نکات مبهمی را که احتمالاً مخاطب را دچار اشتباه می‌کند علامت‌گذاری کرده و توضیح دهند. این پرسشنامه که بر روی ۶۰۰ دانشجوی کارشناسی (۳۰۰ زن و ۳۰۰ مرد) دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز اجرا شده از نوع مداد- کاغذی و خود گزارش‌دهی است و مشتمل بر ۲۵ گویه می‌باشد. گویه‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ خرده مقیاس «رفتار مبتنی بر اعتماد کردن»، گویه‌های ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰ خرده مقیاس «تمایلات همکاری جویانه»، گویه‌های ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵ خرده مقیاس «صراحت»، گویه‌های ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰ خرده مقیاس «صداقت» و گویه‌های ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵ خرده مقیاس «اطمینان» را می‌سنجند. نمره گذاری گویه‌ها بر اساس مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای به صورت «کاملاً موافق = ۵»، «موافق = ۴»، «نظری ندارم = ۳»، «مخالف = ۲» و «کاملاً مخالف = ۱» انجام شده است. بنابراین، حداقل و حداکثر نمره کسب شده از این پرسش‌نامه به ترتیب برابر با ۲۵ و ۱۲۵ است. لازم به ذکر است که گویه‌های ۲، ۴، ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۱۸، ۲۰، ۲۳، ۲۴ به صورت معکوس نمره گذاری شده‌اند.

پایایی و روایی

در پژوهش صفاری‌نیا و شریف (۱۳۸۹) پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه برابر با ۰/۹۵ و برای پنج خرده مقیاس آن به ترتیب برابر با ۰/۹۷، ۰/۹۷، ۰/۹۶، ۰/۹۶ و ۰/۹۶ به دست آمد که میزان رضایت‌بخشی است. هم‌چنین، نتایج پژوهش جهت تعیین روایی محتوایی با استفاده از نظر متخصصان حاکی از روایی

همان‌طور که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، تنها از نظر خرده‌مقیاس‌های تمایلات همکاری جویانه و صراحت میان دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی و هنر تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

بر اساس نتایج مندرج در جداول فوق فرضیه اول پژوهش تأیید نمی‌شود، چرا که از نظر میزان اعتماد اجتماعی و خرده‌مقیاس‌های آن در میان دانشجویان تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

هم‌چنین، نتایج جداول حاکی از این است که از نظر میزان خرده‌مقیاس‌های اعتماد اجتماعی میان مردان و زنان دانشجویان تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، اما مطابق جدول شماره ۲ تنها از نظر خرده‌مقیاس تمایلات همکاری جویانه میان دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد تفاوت معنی‌داری وجود دارد و هم‌چنین جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که تنها از نظر خرده‌مقیاس‌های تمایلات همکاری جویانه و صراحت میان دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی و هنر تفاوت معنی‌داری وجود دارد. با توجه به نتایج فوق فرضیه دوم پژوهش تا حدودی تأیید می‌شود.

محتوایی پرسشنامه و نتایج تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل مؤلفه‌های اصلی (PC) از طریق چرخش واریماکس مؤید وجود پنج عامل دارای ارزش ویژه بزرگ‌تر از یک تحت عنوان «رفتار مبتنی بر اعتماد کردن»، «تمایلات همکاری جویانه»، «صراحت»، «صداقت» و «اطمینان» بوده است.

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود، از نظر میزان اعتماد اجتماعی و خرده‌مقیاس‌های آن میان مردان و زنان دانشجویان تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

جهت بررسی تفاوت اعتماد اجتماعی و خرده‌مقیاس‌های آن میان دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد از آزمون t مستقل استفاده شد که خلاصه نتایج آن در جدول بعدی ارائه شده است.

همان‌طور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود، تنها از نظر خرده‌مقیاس تمایلات همکاری جویانه میان دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد تفاوت معنی‌داری وجود دارد. جهت بررسی تفاوت اعتماد اجتماعی و خرده‌مقیاس‌های آن میان دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی و هنر از تحلیل واریانس یک راهه استفاده شد که خلاصه نتایج آن در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول شماره ۱: خلاصه نتایج آزمون t در آزمودنی‌های پژوهش به تفکیک جنسیت ($N=380$)

شاخص‌ها متغیرها	درجه آزادی	t	F	سطح معنی‌داری
رفتار مبتنی بر اعتماد	۳۸۳	۰/۰۷	۰/۴۷	۰/۴۸
تمایلات همکاری جویانه	۳۸۲	-۱/۱۱	۰/۳۶	۰/۵۴
صراحت	۳۸۲	-۱/۲۸	۱/۲۴	۰/۲۶
صداقت	۳۸۳	۰/۸۳	۰/۳۸	۰/۵۳
اطمینان	۳۸۲	-۰/۵۳	۲/۰۶	۰/۱۵
اعتماد اجتماعی	۳۸۰	-۰/۷۱	۰/۸	۰/۳۷

جدول شماره ۲: خلاصه نتایج آزمون t در آزمودنی‌های پژوهش به تفکیک دوره تحصیلی ($N=380$)

شاخص‌ها متغیرها	درجه آزادی	t	F	سطح معنی‌داری
رفتار مبتنی بر اعتماد	۳۸۳	-۳/۰۱	۰/۰۹	۰/۷۶
تمایلات همکاری جویانه	۳۸۲	۰/۱۴	۴/۶۷	۰/۰۳
صراحت	۳۸۲	۲/۴۹	۱/۸۱	۰/۱۷
صداقت	۳۸۳	-۲/۶۸	۰/۲۷	۰/۵۹
اطمینان	۳۸۲	-۰/۹۴	۱/۳۴	۰/۲۴
اعتماد اجتماعی	۳۸۰	-۱/۸۲	۳/۵۱	۰/۰۶

جدول ۳: خلاصه نتایج تحلیل واریانس یک راهه در آزمودنی‌های پژوهش به تفکیک گروه تحصیلی (N=۳۸۵)

شاخص‌ها متغیرها	درجه آزادی	F	سطح معنی داری
رفتار مبتنی بر اعتماد	۴	۱/۰۲	۰/۳۹
تمایلات همکاری جویانه	۴	۲/۵۷	۰/۰۳
صراحت	۴	۲/۴۲	۰/۰۴
صداقت	۴	۰/۳۸	۰/۸۱
اطمینان	۴	۱/۶۷	۰/۱۵
اعتماد اجتماعی	۴	۱/۲۷	۰/۲۷

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل پرسش‌نامه‌های به دست آمده از نظرات دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نشان می‌دهد میزان اعتماد اجتماعی در میان دانشجویان «دختر» و «پسر»، هر دو مقطع تحصیلی مورد نظر و رشته‌های تحصیلی مورد آزمون قرار گرفته، تفاوتی ندارد.

هم‌چنین در این تحقیق که ابعاد «اعتماد اجتماعی» در خرده مقیاس‌های «رفتار مبتنی بر اعتماد»، «تمایلات همکاری جویانه»، «صراحت»، «صداقت» و «اطمینان» سنجیده شده است، با توجه به یافته‌های پژوهش «میان مردان و زنان دانشجوی» تفاوت معناداری از نظر ابعاد و خرده مقیاس‌های اعتماد اجتماعی وجود ندارد، در حالی که در میان دانشجویان «کارشناسی و کارشناسی ارشد» تنها در یکی از خرده مقیاس‌ها یعنی «تمایلات همکاری جویانه» تفاوت وجود دارد و در نهایت از نظر خرده مقیاس‌های «تمایلات همکاری جویانه» و «صراحت» میان دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی و هنر تفاوت معنی داری وجود دارد.

با توجه به آن‌چه تبیین گردید و عدد به دست آمده از میانگین نمرات سوالات پرسش‌نامه که براساس مجموع خرده مقیاس‌های تعیین‌کننده اعتماد اجتماعی، برابر ۸۴/۰۹ است، نشان می‌دهد میزان اعتماد اجتماعی در میان کل دانشجویان تقریباً بالا و در حد مطلوب بوده است. هم‌چنین عدم تفاوت معنی دار میان دختران و پسران دانشجوی، همه نشان می‌دهد با توجه به تحقیقات پیشین که همگی میان این دو گروه آزمودنی، تفاوت نشان می‌دهد و میزان اعتماد اجتماعی در سطح پایینی تقریباً وجود دارد، این نکته استنتاج می‌شود که

جامعه جوان ایرانی در حال حاضر نسبت به گذشته معتمدانه‌تر به روابط اجتماعی و میان فردی و گروهی نگریسته و اعتماد بیشتری به ساختارهای گوناگون در حوزه‌های روحی-روانی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی جامعه ایران ابراز می‌دارد. این یافته، میزان اعتماد و اعتقاد بیشتر جوانان و اقشار تحصیل کرده به سیاست‌گذاری‌های که مسئولین امور اجتماعی-سیاسی-فرهنگی و حتی اقتصادی در پی گرفته‌اند، نشان می‌دهد چنانچه تاثیر این سیاست‌گذاری‌ها در میزان اعتماد دانشجویان-به‌عنوان نشانه و سمبلی از «امید به آینده»-خود را هویدا کرده است.

یافته‌های تحقیق مویید نظریات «گیدنز» در باب مفاهیم اعتماد اجتماعی است. یعنی سطوح مختلف اعتماد اجتماعی از سطح فرد (خانواده) تا سطح کلان (جامعه) و حتی ساحت‌هایی فراتر از آن (جهانی). در جامعه‌ای که میزان اعتماد اجتماعی مطلوب بوده و یا رو به بهبود است، اعتماد اجتماعی از سطح «اعتماد بین شخصی»^{۱۶} به سطح «اعتماد تعمیم یافته»^{۱۷} که نشان از حسن ظن نسبت اکثریت افراد جامعه جدای از تعلقات آن‌ها به گروه‌های قومی و قبیله‌ای دارد، در حرکت است یا به تعبیر گیدنز «اعتماد به افراد خاص» و «اعتماد به افراد یا نظام‌های انتزاعی» دو سطح از اعتماد هستند که به ایده‌ها و باورهایی که افراد دارند، بستگی دارند. ایده‌ها و باورهایی که با سطح کل میزان اعتماد اجتماعی افراد بستگی دارد. جامعه‌ای که میزان اعتماد اجتماعی بالایی دارد، در سطوح مختلف اعتماد را تجربه می‌نماید.

16 . Interpersonal trust

17 . Generalized trust

فهرست منابع

bond and its impact on later life. New York: Warner Books.

- Maslow, A.H. (2003). Motivation and personality. India: Pearson Education.
- Messmer, M. (2002). Avoiding stress and burnout. Strategic Finance, 83, 7-15.
- Newton, K. (2002). Social trust and political disaffection social capital and democracy. EURSCO conference on social capital: Exeter.
- Rosenthal, D.A., Gurney, R.M., & Moore, S.M. (1981). From trust to intimacy: A new inventory for examining Erikson's stages of psychosocial development. Journal of Youth and Adolescence, 10, 525-537.

- اینگلهارت، رونالد. (۱۳۷۳) تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته صنعتی. ترجمه مریم وتر. تهران: انتشارات کویر.
- پورمحمدی، علی اصغر. (۱۳۷۸) اعتماد به تلویزیون و عوامل مؤثر بر آن پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.
- تاجبخش، کیان. (۱۳۸۳) دموکراسی و توسعه: اعتماد و سرمایه اجتماعی. تهران: انتشارات شیرازه.
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۵) جامعه‌شناسی نظم. تهران: نشر نی.
- عباس‌زاده، محمد. (۱۳۸۳) عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی دانشجویان. فصل‌نامه رفاه اجتماعی، ۴، ۴۰-۳۲.
- کافی، مهدی. (۱۳۸۰). اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن فصل‌نامه اطلاع‌رسانی نمایه پژوهش، ۵، ۵۵-۴۶.
- کلمن، جیمز. (۱۳۷۷). بنیاد نظریه‌های اجتماعی. ترجمه: منوچهر صبوری تهران: نشر نی.
- کمالی، افسانه. (۱۳۸۳). مطالعه تطبیقی اعتماد اجتماعی در دو حوزه فرهنگ و سیاست، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه تهران.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷) پیامدهای مدرنیت. ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز.
- محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۸۰) بررسی مفهوم اعتماد با رویکرد روان‌شناختی - اجتماعی فصل‌نامه اطلاع‌رسانی نمایه پژوهش، ۱۸، ۳۵-۳۰.
- محسنی تبریزی، علیرضا، معیفر، سعید و گلابی، فاطمه. (۱۳۹۰). بررسی اعتماد اجتماعی با نگاهی نسلی به جامعه» نشریه جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و دوم. شماره پیاپی (۴۱). شماره اول. بهار.

- Delihey, J. (2003). Lebensbedingungen und wohlbefinden in Europa. Bildung: Bonn.
- Delihey, J., & Kenneth, N. (2002). Who trust? The origins of social trust in seven nations. New York: Warner Books.
- Kail, R.V., & Cavanaugh, J.C. (1996). Human development. CA: Brooks/Cole Publishing.
- Karen, R. (1994). Becoming attached: Unfolding the mystery of the infant-mother